

YENİ TİP KORONAVİRÜS HASTALIĞI (COVID - 19) SONRASI TÜRKİYE'DE AİLE SİGORTASININ ARTAN ÖNEMİ

INCREASING IMPORTANCE OF FAMILY ALLOWANCE IN TURKEY
AFTER THE NEW TYPE OF CORONAVIRUS DISEASE (COVID-19)

Okan YILDIRIM*

ÖZ

Yeni Tip Koronavirüs Hastalığı (COVID - 19)'nın ortaya çıkması ve kısa bir süre içerisinde dünya genelinde yayılması sonrasında, işyerlerinin geçici süreyle veya tamamen kapanması nedeniyle özellikle çocuklu ailelerin temel ihtiyaçlarını karşılamada sıkıntı yaşadıkları görülmektedir. Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) tarafından 28 Haziran 1952 tarihinde kabul edilen ve Türkiye'nin de 29 Temmuz 1971 tarihinde imzaladığı 102 Nolu Sosyal Güvenlik (Asgari Standartlar) Sözleşmesi'nde belirtilen dokuz sosyal riskten biri olan aile sigortası programı ile; aile yoksulluğunu önlemeye yönelik asgari standartları belirlemiştir. Her ne kadar Türkiye bu sözleşmeyi imzalayalı 50 yıla yakın bir süre geçmiş olsa da, geline bu noktada Türkiye'de sekiz sosyal riske ilişkin sigorta türleri oluşturulmuş, ancak aile sigortası hala kapsam dışı kalmıştır. Sosyal devlet ilkesini

ABSTRACT

After the new type of coronavirus disease (COVID-19) has occurred and spread in a short time, families with children particularly have been experiencing problems in meeting their essential needs because of the closures of workplaces temporarily or permanently. Family allowance which is one of the nine social risks in the ILO Social Security (Minimum Standards) Convention, 1952 (no. 102) signed by Turkey on July 29, 1971, specified minimum standards in order to mitigate poverty of families and children. Even though it has been almost 50 years since Turkey signed the Agreement, eight social insurance schemes have been formed but family allowance has been put out of scope. As a country, adopting the social state policy, Turkey should accomplish family allowance policy to reach the European standards.

* SGK Müfettişi, Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, oyildirim21@gmail.com, ORC-ID:0000-0002-4177-7022.

Yıldırım, O. (Haziran 2020). Yeni Tip Koronavirüs Hastalığı (Covid -19) Sonrası Türkiye'de Aile Sigortasının Artan Önemi, *Vergi Raporu*, 249, (224-241).

benimseyen Türkiye'nin de, Avrupa standartlarına ulaşması için aile sigortasını hayata geçirmesi gerekmektedir.

Anahtar Kelimeler: Yeni Tip Koronavirüs Hastalığı, Aile Sigortası, Aile Yardımı

Jel Sınıflandırma Kodları: H53, I31, J13

GİRİŞ

Küresel düzeyde birkaç istisna hariç neredeyse bütün ülkeleri etkisi altına alan yeni tip koronavirüs hastalığı (COVID - 19) sebebiyle işletmeler, müşteri kaybına uğramaları yüzünden gelirlerinde azalma yaşamakta ve birer birer kepenklerini kapatmaktadır. İşverenlerin bir kısmı faaliyetlerine kendiliğinden ara verirken bir kısmı da ülke hükümetlerince alınan karar neticesinde işyerlerini zorunlu olarak kapatmaktadır. Gelir kaybına maruz kalan işverenler, haklı olarak gider kalemlerini azaltmak için salgın döneminde emeklerinden faydalanmadıkları işçilerini ya zorunlu olarak ücretsiz izine göndermekte ya da iş sözleşmelerini feshetmektedirler. Salgının çalışma hayatı üzerindeki olumsuz etkisinin ne zaman sona ereceği de öngörülemediğinden, ücretlerini alamayan işçiler kendileri ve ailelerinin temel ihtiyaçlarını giderme noktasında büyük sıkıntı çekmektedirler.

Sosyal koruma yöntemleri, eşitsizliğin giderilerek ailelerin ve çocukların yoksul kalmalarının önüne geçilmesi hususunda çok önemli bir rol oynamaktadır. Tüm sosyal yardım girişimlerine rağmen, hala dünyanın büyük bir bölümünde temel gıda gereksinimleri sağlanamayan çocuklar bulunmaktadır. Çocuklar ve ailelerin diğer kesimlere kıyasla yoksulluk içinde yaşama riskleri daha yüksek olduğundan, çocuklu ailelere yöne-

Keywords: The new type of coronavirus disease, family allowance, family benefit

Jel Classification Codes: H53, I31, J13

lik gelir güvencesini sağlama yönünde birtakım adımların atılması gerekmektedir.¹

1980'li yıllardan sonra tüm dünyayı etkileyen ekonomik kriz ve durgunluk dönemlerinde işsizliğin, yoksulluğun ve bunun sonucu olarak sosyal dışlanmanın artması sonucu sosyal koruma politikaları özellikle çocuklu aileleri kapsamaktan ziyade işsiz kalan ve yoksullaşan kesimlere yönlendirilmektedir. Bu sebeple; durgunluk dönemlerinde de olmak üzere çocukların ailelerine getirdikleri yükü azaltmak için çocuklar üzerinden ailelere özgü yapılacak sosyal destekleme politikaları elzemdir. Aile yardımlarının sosyal güvenlik sistemi tarafından sağlanmasını gerektiren iki sebep vardır. Birincisi; bu tarz sosyal güvenlik politikaları sayesinde kadınlar hem çalışma hem de çocuk sahibi olabilme imkanı bulmaktadırlar. İkinci sebep ise; sosyal risklerle karşı karşıya kalan aileler ve çocukların lehine gelirin yeniden dağılımını mümkün kılarak, çocuklu ailelere asgari bir gelir güvencesi sağlamakta, ailenin bir bütün olarak korunmasına destek olmakta ve ailelerin yoksul kalmalarının önüne geçmektedir.²

Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) tarafından 28 Haziran 1952 tarihinde kabul edilen ve Türkiye'de 29 Temmuz 1971 tarihinde imzalanmasına müteakiben 29 Ocak 1975 tarihinde yürürlüğe giren 102 No.lu Sosyal Güvenlik (Asgari Standartlar) Sözleşmesi ile ülkelerin vatandaşlarına

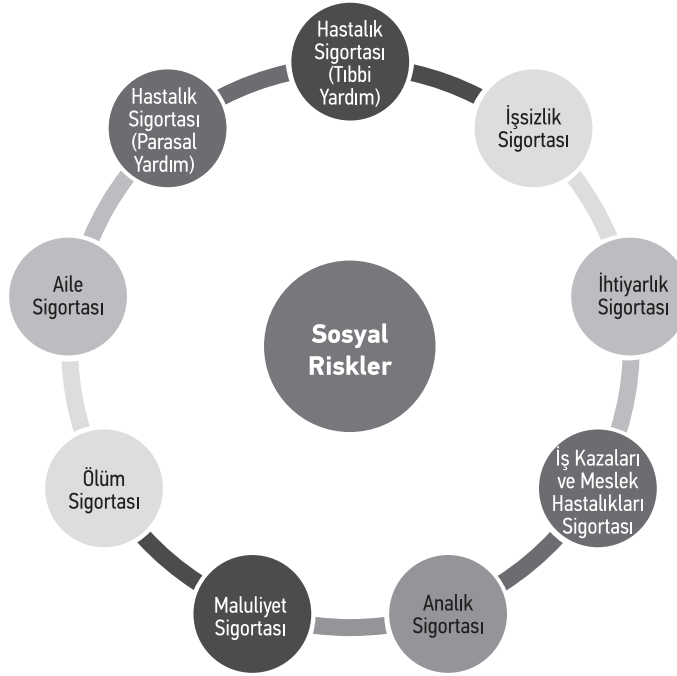
¹ Hüseyin ÇELİK ve Hakan Oğuz ARI. "Aile Sigortası". SD Sağlık Düşüncesi ve Tıp Kültürü Dergisi. Sayı 52. 2019. s. 58.

² Hicran ATATANIR. "Sosyal Güvenlik ve Aile Yardımı Uygulamaları". Çalışma İlişkileri Dergisi. Sayı 1. 2011. s. 149-150.

sağlaması gereken asgari sosyal sigorta normları belirlenmiştir. Sözleşmede dokuz sosyal risk baz alınarak oluşturulan sigorta türlerinin uygulanmasına karar verilmiş olup, aşağıdaki

Şekil-1'de isimlerine yer verilen sosyal risklerin sekiz tanesi Türkiye'de uygulanmaktayken, aile sigortası henüz uygulama alanı bulamamıştır.³

Şekil 1: Sosyal Risk Türleri

Kaynak: Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO). (https://www.ilo.org/ankara/conventions-ratified-by-turkey/WCMS_377270/lang--tr/index.htm).

Bu çalışmamızda, yeni tip koronavirüs hastalığı yüzünden işlerini kaybeden işçiler ve işyerlerini geçici olarak veya tamamen kapatmak zorunda kalan evli ve çocuk sahibi işverenlere gelir desteği sağlaması bakımından önemi daha da artan aile sigortasının dünya uygulamalarından ve Türkiye'deki gerekliliğinden bahsedilecektir.

1- AİLE SİGORTASI

1.1- Aile Sigortasının Ortaya Çıkışı

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi tarafından 3 Haziran 2005 tarihinde kabul edilen Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin "44'üncü Maddesi'nin 1(b) Bendi Kapsamında Taraf Devletlerce Gönderilecek Periyodik Raporların Şekli ve İçeriğine

³ Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO). "102 No.lu Sosyal Güvenlik (Asgari Standartlar) Sözleşmesi". (https://www.ilo.org/ankara/conventions-ratified-by-turkey/WCMS_377270/lang--tr/index.htm). Erişim tarihi: 08 Nisan 2020.

İlişkin Genel Esaslar"ın 26'ncı maddesinde; *taraf ülkelerin, diğerlerinin arasında, özürlü çocuklar, yoksulluk içinde yaşayan çocuklar, evlilik dışı doğan çocuklar, sığınmacı ve mülteci çocuklar ile yerli ve/veya azınlık gruplarına ait olan çocuklara da değinmesi gerektiği* hükme bağlanmıştır.⁴ Aile sigortası, ilk kez 1925 yılında ILO üyesi ülkelerce kanun kapsamına alınmış, 1940-1960 yılları arasında aile sigortasının uygulandığı ülke sayısında önemli bir artış olmuş ve 1970'li yıllardan sonra ise azalan oranda artış yaşanmıştır. 2005 yılı sonrası istatistikler incelendiğinde, Uluslararası Sosyal Güvenlik Birliği (ISSA)'ne üye ülkelerin % 55'lik kısmında aile sigortası konusunda yasal düzenleme yapıldığı görülecektir.⁵ Aile sigortası, sosyal koruma politikası kapsamında aileyi ve çocuğu merkeze alan bir yaklaşım olup, 102 No.lu Sosyal Güvenlik (Asgari Standartlar) Sözleşmesi'nin yanı sıra 1948 yılında Birleşmiş Milletler tarafından yayımlanan İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi ile 1965 yılında Avrupa Konseyi tarafından yayımlanan Avrupa Sosyal Sözleşmesi ile de şekillendirilmiştir.⁶

102 No.lu Sosyal Güvenlik (Asgari Standartlar) Sözleşmesi'nin 39 ila 45'inci maddelerinde;

- Sözleşmenin bu bölümünü tatbik eden her üyenin, korunan kimselere, bu bölümün aşağıdaki maddelerine uygun olarak, aile yardımları yapılmasını teminat altına alacağı,
- Yardım yapılacak halin, mevzuatla tayin olunacağı şekilde, çocukların geçimini sağlama mükellefiyeti olduğu,
- Yapılacak yardımların mevzuatla tayin edilmiş bir süre süresini tamamlayan her koru-

nan kimseye periyodik ödemeler yapılması veya çocuklara yiyecek, giyecek, mesken, tatil geçirme yerleri veya ev idaresinde yardım sağlanması yahut söz konusu yazılı yardımların mezc edilerek temini şeklinde olduğu,

- Bu yardımların en az mevzuatla tayin edilen şekle göre, muayyen bir süre içinde 3 aylık prim ödeme veya çalışma yahut bir senelik ikamet şartlarından birini yerine getiren korunan kimseler için teminat altına alınacağı,
 - Yardımların tutarının 66'ncı maddede belirtilen esaslara uygun olarak tespit edilecek bir erkek işçinin ücretinin % 3'ü ile korunan kimselerin çocukları sayısının çarpımına veya bu ücretin % 1.5'u ile bütün mukimlerin çocukları sayısının çarpımına eşit olacağı,
 - Periyodik ödemeler şeklinde yapılacak yardımların yardımı gerektiren halin devamı süresince sağlanacağı,
- Hüküm altına alınmıştır.

1.2- Avrupa Birliği ve Birleşik Krallık'ta Aile Sigortası

Aile yardımı benzeri yardımlar Avrupa'da yapılan ilk yardımlar Augustus Caesar döneminde başlamıştır. Bu ülkelerde, aile yardımları Tudor döneminde bazı bölgelerde ödenmiş, 18 inci yüzyılın sonlarına doğru ise William Pitt çocuklara yönelik nakit yardım yapılması konusunda ulusal bir programın inşa edilmesi hususunda ciddi adımlar atılmasını sağlamıştır. 18 inci yüzyılın sonu 19'uncu yüzyılın başlarında Britanya'da uygulamaya konulmuş olan ve İngiltere ile

⁴ Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi. "Çocuk Hakları Komitesi Sözleşmenin 44'üncü Maddesinin 1(b) Bendi Kapsamında Taraf Devletlerce Gönderilecek Periyodik Raporların Şekli ve İçeriğine İlişkin Genel Esaslar". (<https://www.ailevecalisma.gov.tr/uploads/chgm/uploads/pages/protokoller/birlesmis-milletler-cocuk-haklari-sozlesmesi-gelisim-raporu.pdf>). Erişim tarihi: 10 Nisan 2020.

⁵ Ferhat ŞENTÜRK. "Türkiye İçin Bir Aile Sigortası Model Önerisi". Sosyal Güvence Dergisi. Sayı 9. 2016. s. 104.

⁶ Uluslararası Çalışma Örgütü. "102 No.lu Sosyal Güvenlik (Asgari Standartlar) Sözleşmesi". (https://www.ilo.org/ankara/conventions-ratified-by-turkey/WCMS_377270/lang--tr/index.htm). Erişim tarihi: 08 Nisan 2020.

Galler'de yoksulluğu azaltmak için yürürlükte olan bir politika olan Speenhamland Sistemi'nin başarısızlığa uğramasının ardından, özellikle feminist gruplar ve sol görüşlü politikacılar konunun üzerine daha fazla incelemelerde bulunmuşlardır. 1908 yılından itibaren hizmetçiler, işsizler, dullar ve düşük gelirli gruplara yönelik bazı hükümetlerce başarılı uygulamalar yürürlüğe konulmuştur. Bununla birlikte; 1945 yılında çıkarılan Aile Yardımı Yasası (the Family Allowances Act) ile annenin veya babanın istihdam durumuna bakılmaksızın ve ihtiyaç durumuna ilişkin kanıt istenmeksizin yardımlardan iki veya daha fazla çocuğu olan bütün ailelerin yararlanması konusunda ilk program meydana getirilmiştir.⁷ Öte yandan, Kıta Avrupası'nda aile yardımı sistemi birinci dünya savaşı zamanında da yaygın bir şekilde uygulanmıştır. Savaş sonrası ülkelerin normal koşullarına dönmesi sonrası ise, özellikle İskandinav ülkelerinde eşit ücrete dönülmesi yönünde adımlar atılmıştır.⁸

Avrupa Birliği'ne üye ülkeler, aile sigortasının da dahil olduğu sosyal güvenlik uygulamalarını koordine etmeye ilişkin birtakım tedbirler almış olup, ilk girişim 1957 yılındaki Roma Antlaşması ve Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun kurulmasının akabinde yayımlanmış olan 3/58 ve 4/58 sayılı tüzüklerdir. 14 Haziran 1971 tarihinde ise, 1408/71 sayılı Birlik içinde Dolaşan İşçiler ve Ailelerinin Sosyal Güvenlik Rejimlerinin Uygulanması Hakkında Tüzük ile üye ülkeler arasında daha kapsamlı bir koordinasyon müktesebatı meydana getirilmiştir. 1408/71 sayılı Tüzük'te Avrupa

Birliği üyesi ülke vatandaşlarının sosyal güvenliğe ilişkin haklarının korunması, serbest dolaşım ilkesine istinaden ayrıntılı bir şekilde belirlenmiştir. 21 Mart 1972 tarihinde ise 1408/71 sayılı Tüzükün uygulama usullerini belirleyen 574/72 sayılı Uygulama Tüzüğü yürürlüğe konulmuştur. 1408/71 sayılı Tüzükte 102 No.lu Sosyal Güvenlik (Asgari Standartlar) Sözleşmesi'nde yer alan dokuz sosyal riskin tamamına yer verilmiştir.⁹

Üye ülkelerin bir kısmı, ailelerin istihdam ve ya gelir durumlarına bakılmaksızın bütün çocukları kapsam içine alan genellikle sabit ödemeli olan evrensel çocuk yardımlarını sağlamakta ve finansmanını da genel vergiler ile yapmaktadır. Bazı ülke uygulamalarında, yardım miktarı çocukların yaşı ve toplam çocuk sayısı göz önüne alınarak oranlanmaktadır. Birtakım ülkelerde ise, çocuklu ailelere vergi iadeleri veya negatif gelir vergisi sağlanması amaçlanarak, sistem kısmen veya tamamen vergi sistemi kanalıyla yürütülmektedir. İstihdam üzerinden yardımları sağlayan ülke uygulamaları da mevcut olmakta ve bu ülkelerde aile ve çocuk yardımları sosyal güvenlik katkıları aracılığıyla düzenlenir.¹⁰

Aşağıda yer alan Tablo-1'de, Avrupa Birliği üyesi 27 ülke ile 1 Şubat 2020 tarihinde resmi olarak Avrupa Birliği'nden ayrılan Birleşik Krallık'ta uygulanmakta olan aile sigortasının ne şekilde finanse edildiği, hangi periyotlarda ve ne kadar miktarda ödendiği ve vergi iadesi imkanı sağlanıp sağlanmadığı hususunda bilgilere yer verilmektedir.

⁷ Hilary LAND. "The Introduction of Family Allowances: an Act of Historic Justice?". Women and Social Policy. 1985. s. 9.

⁸ J. H. RICHARDSON. "The Family Allowance System". The Economic Journal. Sayı 135. 1924. s. 374.

⁹ Muhiddin ŞAHİN ve diğerleri. *Avrupa Birliği'nde Sosyal Güvenlik*. Sosyal Güvenlik Kurumu Başkanlığı. Ankara. Mayıs 2019. s. 3, 14.

¹⁰ Hüseyin ÇELİK ve Hakan Oğuz ARI. *a.g.e.* s. 59.

Tablo 1: Avrupa'da Aile Sigortası Finansmanı

Ülke ¹	Finansman Yöntemi	Tutarı ²	Vergi İadesi
Avusturya	İşveren payı ve vergiler	Aylık €114 - €165.10* *Çocukların yaşına göre değişmektedir.	+
Belçika	Federal ödenekle finanse edilen zorunlu sosyal sigorta planı	Aylık €93.93 - €163.20* *Bölgeye göre değişmektedir.	-
Bulgaristan	Devlet bütçesi	Aylık BGN 40 (€20)	+
Hırvatistan	Vergiler	Aylık HRK 199.56 (€27) - HRK 299.34 (€40)* *Ailenin aylık gelirine göre değişmektedir.	-
Güney Kıbrıs Rum Yönetimi	Vergiler	Yıllık €385.74 - €482.17* *Ailenin yıllık gelirine göre değişmektedir.	-
Çekya	Vergiler	Aylık CZK 500 (€20) - CZK 700 (€28)* *Çocukların yaşına göre değişmektedir.	+
Danimarka	Vergiler	Üç aylık DKK 2,838 (€380) - DKK 4,557 (€610)* *Çocukların yaşına göre değişmektedir.	-
Estonya	Vergiler	Aylık €60	-
Finlandiya	Vergiler	Aylık €94.88	-
Fransa	İşveren payı	Aylık €131.55	+
Almanya	Vergiler	Aylık €204	-
Yunanistan	Vergiler	Aylık €28 - €70* *Ailenin yıllık gelirine göre değişmektedir.	-
Macaristan	Vergiler	Aylık HUF12,200 (€38) - HUF13,700 (€42)* *Ebeveyn sayısına göre değişmektedir.	-
İrlanda	Vergiler	Aylık €140	-
İtalya	İşveren ve işçi payı	Aylık €139.17 - €258.33* *Ailenin yıllık gelirine göre değişmektedir.	+
Letonya	Vergiler	Aylık €11.38	-
Litvanya	Vergiler	Aylık 1,32 BSB (€50.16)	-
Lüksemburg	Vergiler	Aylık €265	-
Malta	Vergiler	Aylık €104.35	+
Polonya	Vergiler	Aylık PLN 95 (€22) - PLN 135 (€31)* *Çocukların yaşına göre değişmektedir.	-

Portekiz	Vergiler	Aylık €58.39 - €149.85* *Ailenin gelirine göre değişmektedir.	-
Romanya	Vergiler	Aylık RON 150 (€31.8) - RON 300 (€63.6)* *Çocukların yaşına göre değişmektedir.	-
Slovakya	Vergiler	Aylık €24.34	-
Slovenya	Vergiler	Aylık €20.36 - €117.05* *Ailenin aylık gelirine göre değişmektedir.	-
İspanya	Vergiler	Aylık €24.25	-
İsveç	Vergiler	Aylık SEK 1,250 (€129)	-
Hollanda	Vergiler	Üç aylık €221.49 - €316.41* *Çocukların yaşına göre değişmektedir.	+
Birleşik Krallık	Vergiler	Aylık GBP 89.70 (€100)	+

Kaynak: MISSOC, 1 Temmuz 2019 (<https://www.missoc.org/missoc-database/comparative-tables/results/>)

¹Ülke isimleri İngilizce isimleri baz alınarak alfabetik olarak sıralanmıştır.

²Tutarlar her ailenin bir çocuğu olduğu varsayımı ile gösterilmektedir. Eğitim ödemeleri vb. ödemeler ihmal edilmiştir.

Yukarıda yer alan tablodan da anlaşılacağı üzere, Avrupa Birliği'ne üye ülkelerin tamamında ve Birleşik Krallık'ta aile sigortası uygulaması bulunmaktadır. Aile sigortası ödemeleri genellikle vergilerle finanse edilmekte olup, Avusturya, Belçika, Fransa ve İtalya gibi sayıca az Avrupa ülkesinde sosyal sigorta kanalıyla finansman olanağı sağlanmaktadır. Aile sigortası ödemeleri, ülkelerin büyük bir bölümünde aylık ödenmekle birlikte, üç aylık ve yıllık ödeme yapılan ülke örnekleri de bulunmaktadır. Ödeme miktarları, kimi örneklerde çocukların yaşına göre değişmekteyken (bazı ülkelerde çocukların yaşı büyüdükçe ödenen tutar artmakta, bazılarında ise tam tersine azalmaktadır), kimilerinde ailenin aylık/yıllık gelirine göre farklılaşmaktadır. Her biri ayrı yasama organınca denetlenen 6 hükümet sistemine sahip Belçika'da aile sigortası

ödemesi bölgelere göre farklı tutarlara sahipken, son olarak Macaristan'da ailede bulunan ebeveyn sayısına göre değişmektedir*. Tabloda yer alan 28 ülkenin 8 tanesinde söz konusu aile yardımı tutarlarını nakit ödemeler şeklinde almak yerine vergi iadesi olarak alma imkanı da bulunmaktadır. Ödeme tutarlarının ülkelerin gelir düzeyiyle orantılı olarak arttığı, yüksek gayri safi milli hasılaya sahip ülkelerde aile sigortası ödemelerinin daha fazla olduğu görülmektedir. En yüksek aile sigortası ödemeleri aylık €265 ile Lüksemburg, aylık €204 ile Almanya ve aylık €140 ile İrlanda'dayken, en düşük ödemeler aylık €11.38 ile Letonya, aylık €20 ile Çekya ve Bulgaristan'dadır.

Tabloda isimlerine yer verilen ülkelerin aile sigortası ödemelerine ilişkin tabloda yer almayan bilgiler ülke bazında kısa kısa aşağıda açıklanmaktadır;¹¹

¹¹ * Ailede tek ebeveyn bulunmaktaysa ödenen miktar artmaktadır.

Muhiddin ŞAHİN ve diğerleri. a.g.e. s. 44-206.

Avusturya: Aile yardımı, 18 yaşından küçük olan bütün çocuklara, çocuğun eğitim görmesi durumunda ise 24 yaşına kadar verilmektedir. Çocuğun engelli olması halinde yaş sınırı aranmamaktadır. Yardım miktarı çocuk sayısına göre değişmekte olup, yıllık geliri €55,000'dan az olan aileler çocuk bakım yardımına da hak kazanmaktadır.

Belçika: İstihdama bağlı aile yardımı ve sosyal yardım şeklinde iki sisteme sahip olan ülkede, istihdama bağlı aile yardımında hak sahibi olmak için sigortalı olma şartı ile 18 yaşın altında (öğrenim durumu, engellilik hali, işsiz olma hali ya da gelir durumuna göre yaş şartı 21 veya 25 olmaktadır) çocuk sahibi olma şartı vardır. Sosyal yardım sisteminde ise, diğer sistem dışı kalan (18 yaş altı, bazı şartlar altında 25 yaş altı) ihtiyaç sahibi aileler kapsam içine alınmaktadır. Hem istihdama bağlı aile yardımı ve hem de sosyal yardım sisteminde, aile yardımı miktarı çocuk sayısı arttıkça artmaktadır.

Bulgaristan: Aile yardımı, aylık kişi başına hane halkı geliri BGN 450'den az olan ailelere verilmektedir. Aile yardımı verilmesinin diğer şartları, çocukların 7 ila 20 yaş arasında olmaları ve eğitimlerine devam ediyor olmalarıdır. Çocuk sayısı arttıkça yardım miktarı artmakta, engelli çocuk olması halinde miktar iki ile çarpılmaktadır.

Hırvatistan: 15 yaşından küçük çocuklar kapsam dahilinde olmakla beraber, tam zamanlı öğrencilerde yaş sınırı 19, engelli çocuklarda 21'dir. Fakat çocuğun 18 yaşından önce veya tam zamanlı öğrenci olduğu sırada ağır engelli olması halinde herhangi bir yaş sınırı yoktur. Aile yardımının talep edilmeden bir önceki yılın toplam hane geliri, devlet tarafından belirlenmiş olan taban gelirin % 50'sinden az olmalıdır.

Güney Kıbrıs Rum Yönetimi: Aile yardımının temel şartı, çocuğun/çocukların 18 yaşından küçük olmalarıdır. Çocuğun evlenmemesi halinde yaş sınırı 18, öğrenci olması halinde 19, askerde olması halinde 21'dir. Malul çocuklarda yaş sınırı bulunmamaktadır.

Çekya: Aile yardımları, çocuk yardımı, doğum yardımı, ebeveyn ödeneği ve asgari geçim ödeneği olmak üzere dört farklı bileşenden meydana gelmektedir. Çocuk yardımına hak kazanılabilmesi için aylık hane halkı standart giderinin 2.4 katı altında bulunan bir aileyle beraber yaşayan bağımlı çocuk olması gerekmektedir. Bağımlı çocuk, öğrenci ise yaş sınırı 26'dır, ancak çocuğun engelli olması halinde yaş sınırı bulunmamaktadır. Doğum yardımı ödenebilmesi için ise birinci ve ikinci çocuk için aylık hane halkı standart giderinin en az 2.7 katının altında olması gerekmektedir.

Danimarka: Aile yardımının verilebilmesi için çocukların 18 yaşından küçük olması, evli olmaması ve bakımının devlet fonu ile karşılanmıyor olması gerekmektedir. Danimarka ile sosyal güvenlik sözleşmesi imzalamış ülkeler arasındaki sözleşmelerde hüküm bulunması halinde Danimarka dışarısında eğitim hayatını sürdüren çocuklar da bu kapsama girmektedirler. 18 yaşından küçük olan çocuk yardımında, anne ve babanın ayrı yaşaması, anne ve/veya babanın ölmüş olması, sosyal yardım alıyor olması, bir doğumda birden çok çocuk sahibi olunması, evlatlık edinilmesi gibi ölçütler de bulunmaktadır.

Estonya: Aile yardımları kapsamında olan çocuk ödeneği 16 yaşına kadar her bir çocuk için, öğrenci olması halinde 19 yaşına kadar her bir çocuk için, tek ebeveynli çocuk ödeneği babası nüfus kaydında olmayan veya bir ebeveyni olmayan bir çocuk için, geniş aile ödeneği en az üç çocuk sahibi olan çocuk ödeneği alan ailelere, çocuk bakım ödeneği 3 yaşından küçük bir ya da daha fazla çocuğa bakan ebeveyn veya bakıcıya, vesayet ödeneği 18 yaşından küçük olan, öğrenci olması halinde 19 yaşından küçük olan bir ya da daha fazla çocuğa bakmakla yükümlü olan vasi veya koruyucu ebeveyn, son olarak ebeveynlik yardımı analık ya da evlat edinme yardım süresinin bitmesinin ardından ebeveynlerden bir tanesine ödenir.

Finlandiya: Aile yardımları, çocuk ödemesi, analık ödemesi, evlat edinme ödemesi, evde çocuk bakım ödemesi, esnek bakım ödemesi ve kısmi bakım ödemesinden meydana gelmekte olup, çocuk yardımı 17 yaşına kadar olan çocuklara yönelik, analık yardımı bir kereye mahsus nakdi ödeme şeklinde veya çocuk kıyafeti ve çocuk bakım ürünlerini içeren aynı yardım şeklinde yapılmaktadır. 18 yaşından küçük çocuk evlat edinen ebeveynlerin de analık yardımından yararlanma hakkı bulunmaktadır.

Fransa: Aile yardımından yararlanabilmek için en az iki çocuk geçindirme şartı vardır. Ailenin bakmakla yükümlü olduğu çocuk sayısı artınca, ödeme miktarı da artar. 11 ve 16 yaşındaki çocuklar için özel zam miktarları mevcuttur. Ailenin bakmakla yükümlü olduğu çocuk sayısı üçten fazla olması halinde, büyük çocuk için zam uygulanmaz. Sigortalının asgari ücretin % 55'inden az ücret kazanması halinde, çocuk yaş sınırı 20'dir.

Almanya: Bir ya da daha fazla çocuğu olan aileler ve yetim çocuklara aile yardım imkanı sağlanmaktadır. Normal yaş sınırı 18 olmakla beraber, çocuğun istihdam bürosuna kayıtlı olmayan işsiz durumda olması durumunda yaş sınırı 21, tam zamanlı öğrenci olması halinde yaş sınırı 25'tir. Çocuğun 25 yaşından önce engelliliği bulunması durumunda yaş sınırı bulunmamaktadır. Çocuk sayısı arttıkça, sayıyla beraber artan oranda çocuk yardımı yapılmaktadır.

Yunanistan: Çocuğun 18 yaşından küçük ve evlenmemiş olması ile öğrenci veya engelli olması halinde gelir testi yapılması sonrasında çocuk yardımı verilmektedir.

Macaristan: Aile yardımının şartı, çocuğun 16 yaşından küçük olması, tam zamanlı olması halinde ise 23 yaşından küçük olmasıdır. Çocuklarının bakımı üstlendiklerinden dolayı işlerinden uzak kalan ve üç yaşından küçük çocuğu veya 10 yaşından küçük engelli çocuğu bulunan ailelere evde çocuk bakım yardımı verilmektedir.

İrlanda: Aile yardımları, 16 yaşından küçük çocuklar veya 18 yaşından küçük engelli çocuklar için verilmektedir. İkiz çocuklar için aile yardım tutarı 1.5 kat, üçüz veya daha fazla olanlar için ise 2 kat olarak ödenir.

İtalya: Aile yardımı alınabilmesi için sigortalının ücretli işçi, yarı zamanlı çalışan, kooperatif üyesi, ev hizmetlerinde çalışan, kendi nam ve hesabına çalışan, emekli, işsizlik sigortasından faydalanan, analık ve hastalık yardımı alan kişiler veya askeri personel olması şartı bulunmaktadır. Aile yardımı, 18 yaşından küçük çocukları veya tam zamanlı öğrenci olan 21 yaşından küçük çocukları olan aileler için verilmektedir. Engelli çocuklar için yaş sınırı bulunmamaktadır.

Letonya: Aile yardımı, 15 yaşından küçük çocuklar, tam zamanlı öğrenci olması halinde 20 yaşından küçük çocuklar ve engelli olması durumunda 18 yaşından küçük çocuklar için ödenmektedir.

Litvanya: Aile yardımından 18 yaşından küçük çocuklar, öğrenci olması halinde 24 yaşından küçük çocuklar, vesayet altında olan veya özel bakıma muhtaç çocuklar, 24 yaşından küçük malul çocuklar ve en az 15 yıl sürekli bakıma muhtaç olan engelliler yararlanabilir. Aile yardım miktarı, çocuğun yaşına ve sayısına göre farklılık göstermektedir.

Lüksemburg: Aile yardımına hak kazanmak için 18 yaşından küçük çocuk veya genel ya da teknik eğitimde olan ya da engelli olan 25 yaşından küçük çocuk sahibi olunması gerekmektedir.

Malta: 16 yaşından küçük çocuğu olan aileler çocuk yardımından faydalanabilir. Çocuğun 21 yaşından küçük olması, herhangi bir sosyal yardım almaması ve eğitim harcı almaması halinde de ödenekten yararlanılabilir.

Polonya: Aile yardımından faydalanmak için 18 yaşından küçük çocuğu olan, 21 yaşından küçük tam zamanlı okuyan çocuğu olan veya 24 yaşından küçük öğrenebilir özürlü çocuğu olan aileler gelir testine tabi tutulur.

Portekiz: 16 yaşından küçük çocuğu olan veya öğrenci olması halinde 24 yaşından küçük çocuğu olan ve gelir getirici faaliyette bulunmayan çocuğu olan aileler için çocuk yardımı yapılmaktadır.

Romanya: Çocuk yardımı, 18 yaşından küçük çocuğu olan veya daha büyük yaşta tam zamanlı öğrenci ya da stajyer olan çocuklar için verilmektedir.

Slovakya: 16 yaşından küçük çocuğu olan, 18 yaşından küçük kronik hastalığı olan çocuklar veya 25 yaşından küçük okuyan çocuklar için aile yardımı yapılmaktadır.

Slovenya: Aile yardımı, 18 yaşından küçük çocuklar ile 26 yaşından küçük okuyan veya özürli olan çocuklar için verilmektedir.

İspanya: 18 yaşından küçük veya yaş sınırı olmaksızın en az % 65 engelli olan bağımlı çocuklar için aile yardımı yapılmaktadır. Öte yandan; yapılacak gelir testi sonucunda çocuğun yıllık €11,605.77'dan az gelirin olması ve ailenin de devletten başka bir çocuk yardımı almaması şartı bulunmaktadır.

İsveç: Çocuğun 16 yaşından küçük olması, öğrenci olması halinde 20 yaşından küçük olması veya yaş sınırı olmaksızın okula giden öğrenme güçlüğü çeken bir birey olması hallerinde aile yardımı verilmektedir.

Hollanda: Bir veya daha fazla çocuğu olan vergi mükellefleri, çocuk yardımı, çocuk bütçesi ve çocuk bakım yardımı alabilmektedir. Bu haklardan yararlanabilmek için 18 yaşından küçük bir veya birden fazla çocuk sahibi olunması ve çocuğa/çocuklara bakım veya destek verilmesi

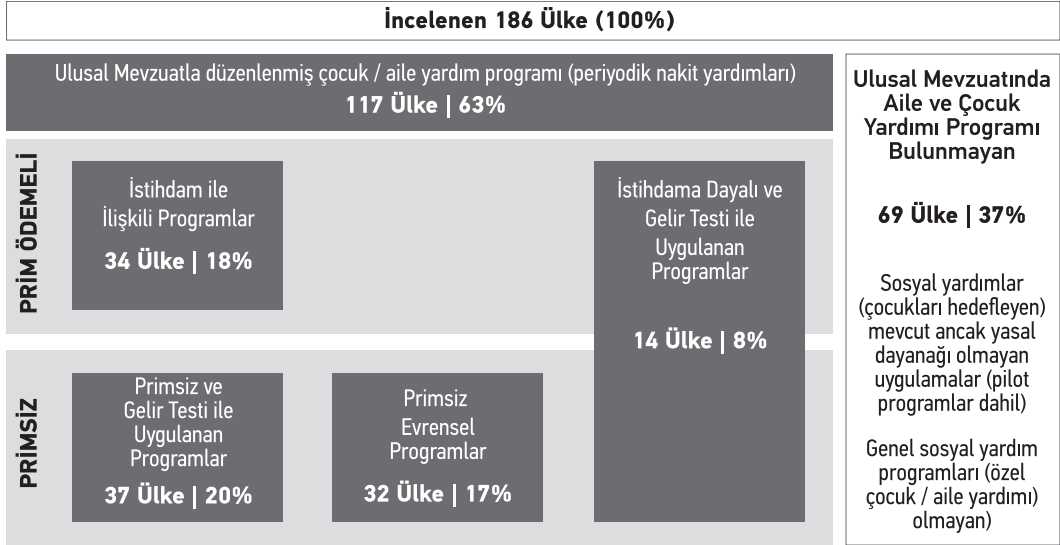
gerekmektedir. Çocuk yardımı kişilerin gelirin bağılı değildir. Aileler, kendi çocukları için aile yardımından faydalanabilecekleri gibi, evlat edindikleri çocuklar veya üvey çocuklar için de aile yardımı alabilirler.

Birleşik Krallık: Aile yardımları içerisinde çocuk yardımı, çocuk vergi iadesi yardımı, çalışan vergi iadesi yardımı ve gelir desteği bulunmaktadır. Gelir seviyesi düşük olan aileler bir veya birden fazla aile yardımından aynı anda yararlanma hakkına sahiptirler. Bu yardımlara hak kazanmak için çocuğun 16 yaşından büyük olmaması veya tam zamanlı öğrenim görüp 20 yaşından küçük olması gerekmektedir.

1.3- Dünya Geneline Aile Sigortası

Aşağıdaki Şekil-2'de görüleceği üzere, dünya üzerinde yer alan 186 ülkenin 117'sinde kendi ülke mevzuatlarında hüküm altına alınmış olan aile ve çocuk yardımları mevcut olmakla birlikte, geri kalan 69 ülkede belli başlı sosyal yardımlar yapılırsa da mevzuatlarında bu yönde bir düzenleme yapılmamıştır. Ulusal mevzuatlarında aile ve çocuk yardımı bulunan 117 ülkenin 69 tanesinde primsiz programlar yer almakta ve bu yardımların yarısından biraz fazlası gelir testi sonucuna göre belirlenmekte, geri kalan kısmı da aileler gelir testine tabi tutulmaksızın tahsis edilmektedir. Son olarak, 34 ülkede sadece prime dayalı istihdama bağılı olan aile ve çocuk yardım uygulamaları yer alırken, 14 ülkede de hem primli hem de primsiz aile ve çocuk yardımı programları bulunmaktadır.

Şekil 2: Dünyadaki Aile Sigortası Uygulamaları

Kaynak: World Social Protection Report 2017–19, ILO. s. 15. (<http://www.socialprotection.org/gimi/gess/RessourceDownload.action?ressource.ressourceId=54621>)

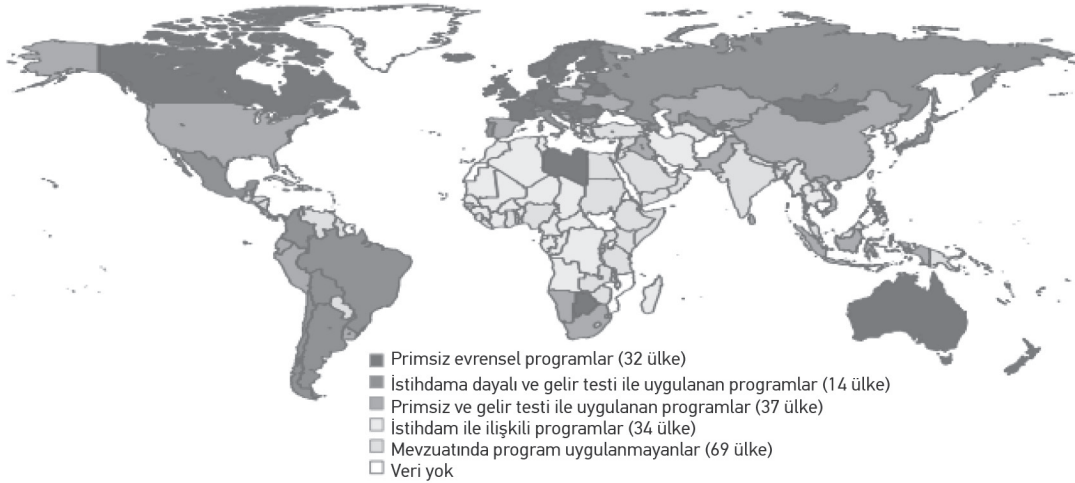
İstihdam ile ilişkili programlar işveren ve işçi paylarını içermekte olup, büyük çoğunluğu işveren payları ile sağlanmaktadır. Bazı istihdam ile ilişkili programlar da gelir testine tabidir.

“2015 yılı ve sonrası veriler baz alınmıştır.

Aşağıda Şekil-3’te yer alan haritada da hangi ülkelerde aile ve çocuk yardım programlarının olup olmadığı, aile ve çocuk yardım programını

uygulayan ülkelerde primli ve primsiz programlardan hangisinin kullanıldığına ilişkin bilgiler yer almaktadır.

Şekil 3: Dünya Geneline Aile Sigortası Dağılımı

Kaynak: World Social Protection Report 2017–19, ILO. s. 15. (<http://www.social-protection.org/gimi/gess/RessourceDownload.action?ressource.ressourceId=54622>).

*2015 yılı ve sonrası veriler baz alınmıştır.

Yukarıdaki haritadan da anlaşılacağı üzere aile ve çocuk yardım programlarının uygulanmadığı ülkelerin büyük bir çoğunluğu Afrika kıtasında bulunmaktadır. Afrika kıtası ülkelerinden aile ve çocuk yardımı programlarını uygulayanların büyük bir çoğunluğu istihdama dayalı programları yürürlüğe koymuştur. Asya ve Güney Amerika kıtalarında da az da olsa bu programları yürürlüğe koymayan ülkeler mevcuttur. Avrupa ve Amerika kıtalarında karma sistemler uygulanmaktadır. Türkiye’de ise aile ve çocuk yardım programı ulusal mevzuatlarımızca düzenlenmemiştir.

Aile yardımlarının dünya üzerindeki uygulanmasını detaylı bir şekilde anlatmamıza yardımcı olması amacıyla, farklı kıtalarda aile ve çocuk yardım programlarına ilişkin kısa kısa bilgilerin verilmesinin yerinde olacağını düşünmekteyiz.¹²

Afrika: Çocuklara yönelik yürürlükte olan sosyal güvenlik kapsamı oldukça sınırlı olup, oranı sadece % 16’dır. Afrika ülkelerinin % 40.80’inde ulusal mevzuatlarında düzenlenmiş herhangi bir aile veya çocuk yardımı bulunmamakta, geri kalan ülkelerde ise söz konusu yardımlar çocukların sadece küçük bir kısmını kapsamaktadır. Çocuk yoksulluğunu azaltmak ve erken beşeri sermaye gelişimini sağlamak için Gana vb. az sayıdaki ülke, çocuk ödeneğini yürürlüğe koymuşken, Lesotho, Mozambik gibi ülkeler bu yönde adımlar atmaktadır. İlerlemenin yavaş ve kapsamın sınırlı olmasının sebebi, Malawi, Namibya gibi ülkelerdeki yoksul ve aşırı yoksul hane halklarına yapılması düşünülen yardımların müdahaleler yüzünden aksamasından ve politika yapıcıların yardımları yeni ebeveynlere

¹² International Labour Office (ILO). “World Social Protection Report 2017–19”. s. 124, 133, 150, 159, (https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---dcomm/---publ/documents/publication/wcms_604882.pdf). Erişim tarihi: 11 Nisan 2020.

sağlamaları hususunda süregelen şüphecilikten kaynaklanmaktadır. Bu programların hiçbirisi Güney Afrika'daki çocuk ödeneklerinin kapsamının yanına bile yaklaşamamaktadır.

Amerika: Bölgedeki birçok ülkede çocukların sosyal korumasının karşılanması sorunlarla doludur. 0-14 yaş arası çocukların 1/3'ünden fazlası kapsam dışıdır. Arjantin gibi kıtadaki bazı ülkeler evrensel korumaya erişme yönünde çabalarını hızlandırmaktadır. Arjantin'de çocukların yaklaşık % 85'i çocuk yardımından kapsamlı bir şekilde yararlanabilmektedir. Kosta Rika ve Ekvador gibi bazı ülkelerde, çocuk ödenekleri sadece primsiz ve gelir testine bağlı programlar kanalıyla sağlanmaktadır ve bu ülkelerde kapsam oranları sırasıyla % 18 ve % 7 olmak üzere oldukça düşüktür. Kapsamlı yardım oranları % 90'dan fazla aileye ulaşabilen Brezilya ve Şili'dedir. Bu ülkelerde hem primli hem de primsiz programlar uygulanmaktadır. Kuzey Amerika ülkeleri için veriler sadece Kanada'dan bulunabilmektedir ve burada da 0-14 yaş arası çocukların % 40'ından daha da azı kapsam dahilindedir.

Asya ve Pasifik Ülkeleri: Bölgedeki sosyal koruma kapsamı görece düşüktür. Bununla birlikte; Avustralya ve Moğolistan gibi bazı ülkeler evrensel sosyal koruma politikası sunmaktadır. Endonezya, Filipinler ve Doğu Timor gibi diğer ülkelerde çocuklu ailelere yönelik şartlı nakit yardım programları vardır, fakat kapsam düzeyleri oldukça azdır. Filipinler'de kapsam oranı % 14'tür. Tayland'da yakın zamanda tanıtılan 3 yaşına kadar çocuğu olan ailelere verilen primsiz gelir testine tabi parasal transfer olan Çocuk Destek Ödemeleri mevcut sosyal sigortanın bir parçası olan çocuk yardımına ek olarak yürürlüğe konulmuştur. Laos veya Kamboçya gibi ülkelerde, çocuklu ailelere yapılan nakit yardımları olumlu gelişmelere rağmen hala belirli kesim-

lere yönelik ve sınırlıdır. Bölgedeki belli başlı ülkeler, mevzuatlarında düzenlenmiş herhangi bir aile ve çocuk yardımına sahip değildir.

Avrupa ve Orta Asya: Bölgedeki bazı ülkeler yaklaşık % 88 erişim düzeyiyle 0-14 yaş arası çocuklara yönelik evrensel kapsamda yardımlar sunarlar. Evrensel koruma, Avusturya, Estonya, Finlandiya vb. ülkeler de dahil olmak üzere 21 ülkede yer almaktadır. Belçika ve Rusya gibi ülkelerde yardım programları hem primli hem de primsiz ödemelerle yapılmaktayken, Kazakistan ve Polonya gibi ülkelerde ise sadece primsiz ödemelerle yardımlar sağlanmaktadır. Tam tersine; Ermenistan, Kırgızistan ve Tacikistan vb. ülkelerde ise çocuk yardımlarının kapsamı oldukça düşüktür.

1.4- Türkiye'de Aile Yardımları

Türkiye'de aile yardımları, 08 Haziran 2011 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanan 633 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile kurulan Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'na bağlı Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü tarafından sağlanılmaktayken, 10 Temmuz 2018 tarihli ve 1 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile kurulan Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nın ana hizmet birimine bağlanan Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü tarafından yapılmaya başlanmıştır.

Öte yandan; Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü dışında merkezi ve yerel yönetimler tarafından yapılan başka sosyal yardım programları da bulunmaktadır. Bu yardımlar, Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Vakıflar Genel Müdürlüğü, Milli Eğitim Bakanlığı, Yüksek Öğrenim Kredi ve Yurtlar Kurumu Genel Müdürlüğü, yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşları tarafından verilmektedir.¹³ Ancak; aşağıda da görüleceği üzere, aile yardımlarının belirli bir düzene oturtu-

¹³ Hüseyin ÇELİK ve Hakan Oğuz ARI. *a.g.e.* s. 60.

lamadan dağınık ve verimsiz bir şekilde yapıldığı görülmektedir.

Türkiye’de geçmişten beri yapılmakta olan aile yardımlarına kısa kısa yer verilmektedir;¹⁴

Şartlı Nakit Transferi (ŞNT): 2001 yılında Türkiye’de meydana gelen ekonomik kriz sonrasında, Dünya Bankası’nın fonlarıyla Sosyal Riski Azaltma Projesi (SRAP) uygulanmaya başlanmıştır. Bu proje kapsamında, kriz sonrası yoksullaşan hane halklarına ekonomik ferahlama getirmesi amacıyla Şartlı Nakit Transferi yürürlüğe konulmuştur. Bu kapsamda, yoksul ailelerin sağlık ve eğitim hizmetlerine rahat bir şekilde erişebilmelerini sağlamak için nakit transferler yapılmaktadır. Şartlı eğitim yardımı (ŞEY) ile en yoksul % 6’lık dilimdeki hane halklarının eğitim çağındaki çocuklarını okula yazdırmaları ve ilk ve orta öğretim çağındaki çocuklarının da minimum % 80 devam şartının sağlanması koşuluyla çocuk başına düzenli olarak nakit yardımlar verilmektedir. Şartlı Nakit Transferinin diğer bir alt kalemi olan şartlı sağlık yardımı (ŞSY) ise yoksul ailelerin 0 ila 6 yaş arası çocuklarını düzenli bir şekilde sağlık kontrol hizmetlerinden faydalanmalarına olanak sağlamaktadır. Bu yardım kapsamında 2005 yılından sonra ayrıca, hamile ve doğum yapan kadınların da yararlanmasına imkan tanınmıştır.

Asgari Geçim İndirimi (AGİ): 193 sayılı Gelir Vergisi Kanunu’nun 32’nci maddesi ile hükme bağlanan Asgari Geçim İndirimi, ücrete tabi çalışan gerçek kişilerin gelirlerinin bir kısmının vergiden muaf tutulmasıdır. Gelir vergisi mükellefinin, kendisi, eşi ve çocukları için belli başlı oranlar belirlenmiş olup, bu oranlar sayesinde mükelleften aylık ne kadar vergi tutarının mahsup edilmesi gerektiği ortaya konulmaktadır. Çocuk sayısı arttıkça, indirim miktarı da artmaktadır.

Kreşte Ücretsiz Bakım: Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlükleri tarafından ekonomik durumlarına bakılmaksızın şehit ve gazi

çocukları, Bakanlığa bağlı kuruluşlarda korunma altında bulunan çocuklar; cezaevlerinde hükümlü ve tutuklu olan anneleri ile birlikte kalan çocuklar, ekonomik gücü yeterli olmayan ailelerin çocukları ile ekonomik güçlük içindeki anne veya babası vefat etmiş çocuklar, tek ebeveyni ile yaşayan çocuklar, engelli ebeveyni olan çocuklar ve son olarak kadın konukevinde bulunan veya ayrılan kadınların çocukları ücretsiz kontenjan kapsamında değerlendirilmektedir.

Yukarıda detaylarına yer verilen aile yardımlarının yanı sıra, Türkiye’de ayrıca devlet memurları için aile ve doğum yardımı, 5434 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Emekli Sandığı Kanunu Kapsamında verilen eğitim yardımı, doğum ve evlenme yardımı ile emzirme ödeneği yapılmaktadır. 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu’nun 202’nci maddesinde aile yardımı ödeneğinin memurun her ne şekilde olursa olsun menfaat karşılığı çalışmayan veya herhangi bir sosyal güvenlik kuruluşundan aylık almayan eşi için 1500, çocuklarından her biri için de 250 gösterge rakamının (72’nci ay dahil olmak üzere 0-6 yaş grubunda yer alan çocuklar için bir kat artırımlı) aylık katsayısı ile çarpılması sonucu elde edilecek miktar üzerinden ödeneceği, eşlerden birine iş akdi veya toplu sözleşme gereği çocukları için yapılan aile yardımı ödeneği daha düşük ise, yalnız aradaki farkın ödeneceği hüküm altına alınmıştır. Ayrıca, 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu’nun 80’inci maddesinin birinci fıkrasının (b) bendi kapsamında da, doğum ve evlenme yardımları prime esas kazanca tabi tutulmamış olup, bu madde hükmü aile yardımları hususunda ek bir destek olarak değerlendirilebilir.

Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü’nün “Sosyal Yardım Programları”ndan kimlerin faydalanabileceği, yardım tutarı ve ödeme dönemine ilişkin bilgiler aşağıdaki Tablo-2’de yer almaktadır.

¹⁴ Ferhat ŞENTÜRK. *a.g.e.* s. 109-111.

Tablo 2: Türkiye’de Aile Yardım Türleri

Yardım Programı	Kimler Faydalanır	Tutar	Ödeme Dönemi
Gıda Yardımları	Hane içinde kişi başına düşen geliri net asgari ücretin 1/3’ünden (701,32 TL) az olan haneler	Mütevelli Heyeti tarafından belirlenir.	Başta dini bayramlar olmak üzere ihtiyaç halinde verilir.
Barınma Yardımları	Hane içinde kişi başına düşen geliri net asgari ücretin 1/3’ünden (701,32 TL) az olan haneler	İhtiyaca göre 15, 20 ve 25.000 TL’ye kadar destek verilir.	Mütevelli Heyeti tarafından belirlenir.
Sosyal Konut Projesi (1+1, 2+1)	Hane içinde kişi başına düşen geliri net asgari ücretin 1/3’ünden (701,32 TL) az olan haneler	Geri ödemeli olarak konut verilir.	Geri ödemeler 1+1 konutlar için ayda 100 TL; 2+1 konutlar için 130 TL olmak üzere 270 ayda tamamlanır
Yakacak Yardımları	Hane içinde kişi başına düşen geliri net asgari ücretin 1/3’ünden (701,32 TL) az olan haneler	Asgari 500 kg olmak üzere mütevelli heyetinin takdiri ile belirlenir.	Yılda bir kez kış dönemi öncesi
Eşi Vefat Etmiş Kadınlara Yönelik Yardım	Eşi vefat etmiş kadınlar	275 TL	İki ayda bir PTT aracılığıyla ödenir.
Muhtaç Asker Ailelerine Yapılan Yardımlar	Evli ise eşi, değil ise ailesi	275 TL	İki ayda bir PTT aracılığıyla ödenir (Askerlik süresi esnasında).
Öksüz ve Yetim Yardımı	Annesi veya babası vefat etmiş 18 yaşından küçük çocuklar	100 TL	2 ayda bir ödeme yapılır.
Muhtaç Asker Çocuğu Yardımı	Babası askerde olan 18 yaşından küçük çocuklar	100 TL	2 ayda bir ödeme yapılır.
Doğum Yardımı	Yurt içinde ve yurt dışında 15.05.2015 tarihinde ve sonrasında canlı doğum gerçekleştiren Türk vatandaşları ve Mavi kart sahipleri	Birinci çocuk için 300 TL İkinci çocuk için 400 TL Üçüncü ve sonraki çocuklar için 600 TL	Ödemeler bireysel bazda ve tek seferliktir.
Şartlı Eğitim Yardımı	İlk ve orta öğrenim çağında çocuğu bulunan aileler	İlköğretim erkek öğrenci aylık 35 TL, kız öğrenci aylık 40 TL Ortaöğretim erkek öğrenci aylık 50 TL, kız öğrenci aylık 60 TL	9 ay (2 ayda bir toplu)

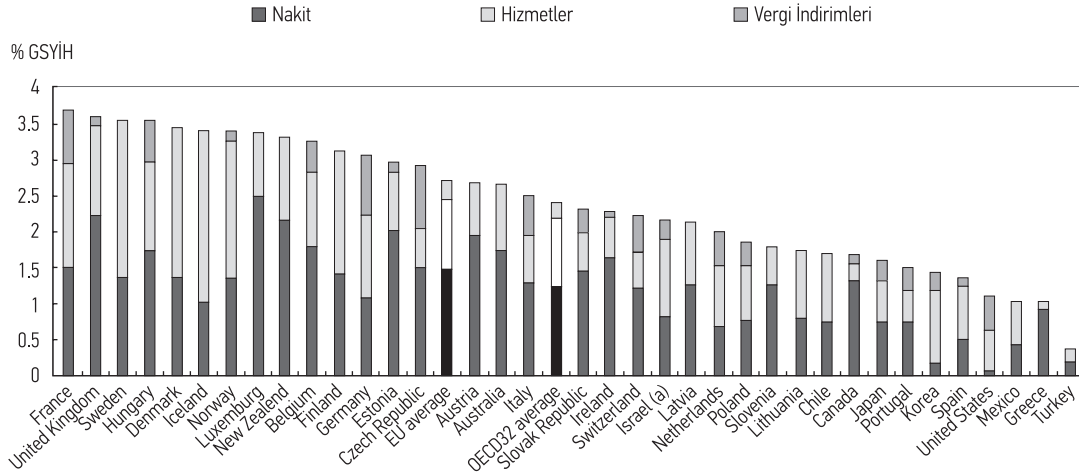
Şartlı Sağlık Yardımı (Sağlık ve Gebelik)	0-5 yaş arası çocuklar Hamileler	Doğumun hastanede yapılması halinde tek seferlik 75 TL, Gebelik döneminde anne için aylık 35 TL, çocuk için aylık 35 TL	12 ay (2 ayda bir toplu ödeme)
Genel Sağlık Sigortası (GSS) Prim Ödemeleri	Sosyal güvenceden yoksun aile bireyleri	Kişi başına gelir seviyesi brüt asgari ücretin üçte birinin altında ise GSS primi devlet tarafından ödenir.	Kişi adına primi SGK'ya her ay devlet tarafından ödenir.

Kaynak: Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü, Nisan 2020 (<https://www.ailevecalisma.gov.tr/sygm/programlarimiz/sosyal-yardim-programlarimiz/>)

Türkiye’de ihtiyaç sahibi ailelere ve çocuklarına yönelik yukarıda detaylı bilgilerine yer verilen sosyal yardımlar, ailelerin kısa dönemlik ihtiyaçlarını karşılamada faydalı olsa da Türkiye’de yapılan aile yardımları Avrupa ve dünya standartlarının oldukça gerisinde kalmaktadır. Aşağıda Şekil-4’te yer alan grafikte görüleceği üzere, aile yardımlarının ülke GSYİH’larına oranı konusun-

da Avrupa ve dünyanın önde gelen ülkelerinin ve hatta OECD ortalamasının çok çok altında yer almaktayız. Şekilden de anlaşılacağı gibi, OECD ülkelerinin aile yardımları harcamalarının GSYİH’ya oranı % 2.40’tır. Fransa, Birleşik Krallık, İsveç ve Macaristan’da aile yardımlarının ülke GSYİH’larına oranı % 3.50’lerin üzerindeyken, Türkiye yaklaşık % 0.50 oranıyla son sırada yer almaktadır.

Şekil-4: Aile Yardımlarının GSYİH’ya Oranları

Kaynak: OECD Family Database. (http://www.oecd.org/els/soc/PF1_1_Public_spending_on_family_benefits.pdf)

*2015 yılı ve sonrası veriler baz alınmıştır.

SONUÇ

2011 yılına kadar Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu, Kadının Statüsü, Aile ve Sosyal Araştırmalar, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlükleri, Özürlüler İdaresi Başkanlığı ile Sosyal Güvenlik Kurumu Primsiz Ödemeler Genel Müdürlüğü bünyesinde faaliyet gösteren Kurumlar, 08 Haziran 2011 tarihli Resmi Gazetede yayımlanan 633 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile kurulan Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığına bağlanıp aile yardımları tek elden yürütülmeye başlanmıştır. 2018 yılından beri de Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ile Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'nın birleşmesi sonucunda söz konusu yardımlar, Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı bünyesinde yapılmaya devam edilmektedir.

Her ne kadar ailenin ve çocuğun korunması ve yoksul kalmalarının önüne geçilmesi adına ayrı statüleri olan yardım kurumlarının tek çatı altında toplanmış olması olumlu bir gelişme olsa da, aile yardımlarında hala tam olarak yeknesaklık sağlanamamıştır. 2019 yılı verilerine göre 740 milyar dolarlık GSYİH ile dünyanın ilk 20 ekonomisi içerisinde yer alan Türkiye, aile yardımları kaleminde Avrupa ve dünya ülkelerinin çok gerisinde kalmıştır. Avrupa'nın önde gelen ülkeleri Almanya, Fransa, İngiltere gibi ülkeleri kendine model olarak alan, eğitim ve sağlık alanlarında uyguladığı devletçi politikalarla sosyal devlet ülkesi olma yolunda önemli adımlar atan Türkiye, eğitim ve sağlık alanında çok büyük oranda liberal ekonomi modelini uygulayan Amerika Birleşik Devletleri'nin % 1.00 ila % 1.50 oranında sahip olduğu Aile Yardımları/GSYİH'nin bile oldukça uzağındadır.

Yeni Tip Koronavirüs Hastalığı deneyimi bizlere işsizlik sigortasının gibi fonların ve ülke hazinesinin bu tür kriz dönemlerinde etkili ve verimli bir şekilde işleyemediğini göstermiştir. Bu sebeple, 1971 yılında Türkiye'nin imzalamış olduğu 102 Nolu Sosyal Güvenlik (Asgari Standartlar) Sözleşmesi'nin gereklerine uyarak, do-

kuzuncu sosyal risk unsuru olan aile sigortasının bir an önce hayata geçirilmesi gerekmektedir. 2011-2018 yılları arasında ayrı bir bakanlık olarak örgütlenmiş olan Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın da, Almanya, İsveç, Danimarka, İspanya gibi bazı Avrupa ülke uygulamalarında olduğu gibi Çalışma Bakanlığı'ndan farklı bir bünyede yeniden oluşturulması da tüm nüfusu kapsayan aile sigortasının oluşturulması konusunda destekleyici bir politika olacaktır. Avrupa örneklerinin detaylı bir şekilde incelenmesi sonucunda, çocuklu ailelerinin insani bir yaşam düzeyine gelmelerini sağlayacak ailenin geliri ile çocuk sayısına ve yaşına bağlı vergilerle finanse edilen aile sigortasının hayata geçirilmesi yoksulluğun önüne geçilmesi için gereklidir.

KAYNAKÇA

- Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü. “*Sosyal Yardım Programlarımız*”. (<https://www.ailevecalisma.gov.tr/sygm/programlarimiz/sosyal-yardim-programlarimiz>). Erişim tarihi: 13 Nisan 2020.
- ATATANIR, H. (2011). “*Sosyal Güvenlik ve Aile Yardımı Uygulamaları*”. Çalışma İlişkileri Dergisi. Sayı 1.
- Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi. “*Çocuk Hakları Komitesi Sözleşmenin 44'üncü Maddesinin 1(b) Bendi Kapsamında Taraf Devletlerce Gönderilecek Periyodik Raporların Şekli ve İçeriğine İlişkin Genel Esaslar*”. (<https://www.ailevecalisma.gov.tr/uploads/chgm/uploads/pages/protokoller/birlesmis-milletler-cocuk-haklari-sozlesmesi-gelisim-raporu.pdf>). Erişim tarihi: 10 Nisan 2020.
- ÇELİK, H. ve ARI, H. O. (2019). “*Aile Sigortası*”. SD Sağlık Düşüncesi ve Tıp Kültürü Dergisi. Sayı 52.
- International Labour Office (ILO). “*World Social Protection Report 2017–19*”. (<https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/--->

- dgreports/---dcomm/---publ/documents/publication/wcms_604882.pdf). Erişim tarihi: 11 Nisan 2020.
- LAND, H. (1985). *"The Introduction of Family Allowances: an Act of Historic Justice?"*. Women and Social Policy.
 - MISSOC. *"Comparative Tables"*. (<https://www.missoc.org/missoc-database/comparative-tables/results>). Erişim tarihi: 09 Nisan 2020.
 - RICHARDSON, J. H. (1924). *"The Family Allowance System"*. The Economic Journal. Sayı 135.
 - ŞAHİN, M. ve diğerleri. (2019). *Avrupa Birliği'nde Sosyal Güvenlik*. Sosyal Güvenlik Kurumu Başkanlığı. Ankara.
 - ŞENTÜRK, F. (2016). *"Türkiye İçin Bir Aile Sigortası Model Önerisi"*. Sosyal Güvence Dergisi. Sayı 9.
 - Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO). *"102 No.lu Sosyal Güvenlik (Asgari Standartlar) Sözleşmesi"*. (https://www.ilo.org/ankara/conventions-ratified-by-turkey/WCMS_377270/lang--tr/index.htm). Erişim tarihi: 08 Nisan 2020.